

Történelemírás nehézfegyverekkel - 1956 képe az 1990 utáni jobboldali-konzervatív narratívákban **Eörsi László** szerint

Antallék Horthy nyomdokain

Következik-e az antikommunizmusból a Horthy-kultusz, a vörös csillag Dunába dobásából a vészorkaszak? Erre próbálunk meg terjedelmi korlátok miatt csupán részleges választ adni **Eörsi László** új kötete alapján.

PETHŐ TIBOR

Rész vett-e Kollár István rakodómunkás megölésében Tóth Ilona? Esetleg éppen ő maga adta be a gyilkos szűrást? Vagy ártatlan a medika? A peranyagból kiolvasható ellentmondások alapján joggal feltételezhető-e, hogy semmi köze nem volt az ÁVH-snak nézett férfi életének kioltásához?

Olyan kérdések ezek, amelyekben évtizedek óta nem tudnak dűlőre jutni a történészek. Közismert, mennyire mást képvisel például M. Kiss Sándor és **Eörsi László**; az igazság teljes, minden homályos pontra fényt vető felderítése ma már valószínűleg lehetetlen feladat. M. Kiss többéves, a körülményeket rendkívül alaposan utánajáró kutatásai nyomán úgy véli, hogy a gyilkosság ott, akkor és úgy, ahogy a peranyagban szerepel, nem történhetett meg. **Eörsi** vele szemben, mint számtalanszor leszögezte, nem tartja koncepciónak a Tóth Ilona és társai ellen rendezett, egyébként a filmhíradó kamerája előtt megörökített pert. Ahogy mást gondol **Mansfeld Péter** ügyéről is. Természetesen szíve joga, mondhatjuk, amikor kezünkbe vesszük néhány hete megjelent, három tanulmányt tartalmazó kötetét. (**Eörsi László**: „Rendkívüli idők, rendkívüli cselekmények” - Tóth Ilona és Mansfeld Péter története és mítosza. A szerző kiadása. Budapest, 2016. Ára: 2500 forint.)

A Tóth Ilonáról és Mansfeld Péterről szóló 2003-as, részben átdolgozott íráskor a részei és nem feltétlenül végpontjai annak az imént említett nagy hazai pró és kontra szövegáramlatnak, amelyben leginkább a peranyagokat, a levéltári dokumentumokat ismerő, a kérdéssel foglalkozó történészek mozognak otthonosan. Az újságíró ezért sem vállalkozhat arra, hogy ilyen részletekbe menő tudományos vitában kibiceljen. Szívesebben mélyedünk el tehát az első fejezetben, amely az 1956 képe az 1990 utáni jobboldali-konzervatív narratívákban címet viseli.

Kiindulópontját felesleges lenne vitatni: az egykori forradalmárok közötti - egyébként már ötvenhat győzelmes napjaiban is repedező - egység alapvető követeléseik teljesítésével, a szovjet csapatok kivonulásával, a demokrácia megszületésével felbomlott. Kétségkívül szerepet játszott mindebben, hogy az első szabad választások eredményeként konzervatív koalíció került kormányra, amely igyekezett - nem kötelező érvényűen persze - ártértelemmel a korábbi forradalomképet. Ártértelem és nem kisajátítani, mint ahogy **Eörsi László** említi. Tény, hogy a forradalmat a kilencvenes évek óta markánsan másként látja a jobb- és a baloldal, illetve a hozzájuk valamilyen úton-módon kötődő több történész-műhely. Alapvető a különbség például abban, hogyan tekintenek a mártírhaltalt **Nagy Imre** szerepére. „A forradalom miniszterelnöke”, mondja a revizionisták jelentőségét a forradalomban inkább hangsúlyozó csoport; „miniszterelnök a forradalom idején”, véli a másik oldal. Bár a két egymást kizáró s ezért a kisa-játítás szándékával is felruházható el-

képzelés közelítése egyelőre reménytelennek tűnik, a helyzetből adódó vitákban a nehézfegyverek bevetése legfeljebb az ellentétek elmérgesítését szolgálja.

Úgy tűnik, **Eörsi László** a nehézfegyverek használatának híve, legalábbis ezt vonhatjuk le a konzervatívok forradalomképet vizsgáló tanulmányából. Alaptétele, hogy az 1990-ben győztes jobboldal „az 1956-os forradalomból csak a kommunistaellenesség hagyományát vállalta. A koalíciós pártok erre (és csakis erre) építették fel politikai és jogi legitimitációjukat. Ehhez járult hozzá az előző negyven év differenciálatlan elítélése: a kettő logikusan vezetett a Horthy-kultusz újjáéledéséhez.” Vagy ahogy másutt szerepel: a radikális és mérsékelt jobb „antikommunizmusával voltaképpen a Horthy-Magyarországot rehabilitálta”. Meghökkenő állítások, amelyeket legalábbis illenék megfelelő érvekkel alátámasztani. Amíg ez nem történik meg, marad az értetlenkedés, a zűrzavar, például **Horthyval** kapcsolatban. Az ember ugyanis saját tapasztalata alapján azt gondolná, hogy az antikommunizmus nem a Horthy-rendszerbe vetett hitet alapozza meg, hanem a demokratikus meggyőződést erősíti - még Magyarországon is. Úgy vélhetjük egyébként, hogy a Horthy-kultusz már a rendszerváltozás előtt is élt és virult, a rendszerváltozást követően pedig leginkább a véleménynyilvánítás szabadságának köszönhetően kaphatott még inkább erőre. Ha voltak is, akik esetleg táplálták a tüzet a

kormánypártok részéről, bizonyos, hogy a tisztelet megizmosodása inkább az Antall-kormányval szembeni elégedetlenség jegyében történt. Hasonló módon a Kádár-rendszerbe való lelki visszavágódást sem a szocialisták élesztették fel, hanem legfeljebb politikai céljaik érdekében meglovagolták. Sokkal inkább, mint tették ezt Horthy esetében a jobboldalon. (A szinte kritikátlan Horthy- és Kádár-nosztalgia nem mellékesen egymást egyáltalán nem kizáró vonzalmak, egy átlag magyar lélekben gyakran máig kiválóan megférnek egymás társaságában.)

A szinte kritikátlan Horthy- és Kádár-nosztalgia egymást egyáltalán nem kizáró vonzalmak.

A fenti **Eörsi**-tételből következik a szerző másik állítása, hogy a jobboldali pártok „az 1945-től kezdődő korszakot árnyalás nélkül elutasítják”. Hittel érdemlő bizonyítékokat ebben a kérdésben is hiába keresnénk a kötet lapjain. Hallgatás övezi azt a koncepcióba nyilván nem illeszkedő tény, hogy például **Antall József** miniszterelnök családjilag kötődött a negyvenöt utáni koalíciós érához, édesapja miniszteri posztot töltött be **Tildy Zoltán** és **Nagy Ferenc** kormányában. Antall pedig egyértelműen a kiscsapatpartói hagyomány, az 1945 és 1947 közötti többségi kormányzás örök-

ségét kívánta továbbvinni. A kormányfő, akárcsak az MDF kereszténydemokrata vonulata és az akkoriban még nem lélegeztetőgépről működtetett KDNP szellemi elődjének tekintette a Pálffy József, illetve Barankovics István-féle, 1947-ben erős támogatással az Országgyűlésbe kerülő (keresztény-) Demokrata Néppártot is. A keresztény jelzővel kísért politika nem a keresztény kurzussal, még csak nem is **Zichy János** keresztény Néppártjával, hanem **De Gasperi** és **Adenauer** háború utáni kereszténydemokráciájával vállalt közösséget. Ha esetleg az MDF erős harmadikutas, **Bíró Zoltántól** **Lezsák Sándoron** át **Csurka Istvánig** ívelő „baloldalára”, népi-nemzeti szárnyára gondol a szerző, akkor sincs igaza. Előképként itt leginkább a Horthy-rendszert elutasító népi írókat és a koalíciós kormányzásban negyvenöt után részt vállaló Nemzeti Parasztpártot fedezhetjük fel. (Önmagában persze azt sem lehet bűnnek tekinteni, ha valaki a két világháború közötti világ bizonyos elemei iránt nosztalgiát táplált a kilencvenes évek elején, hiszen - talán nem szakad le a plafon, ha megállapítjuk - a Horthy-rendszer is rendelkezett demokratikus vonásokkal. Sőt, a koalíciós időkkel való összehasonlítás esetén sem feltétlenül az utóbbi viszi el minden esetben a pálmát. Felesleges lenne tagadni például, hogy a Horthy-idők nagy részében szilárdabban lábakon állt az egyébként korlátok között vergődő sajtószabadság, mint negyvenöt után.)

Göncz Árpád 1992-es kifütyülését szélsőjobboldali demonstrációnak nevezni megint csak erős egyoldalúság. Különbösen - erre éppen a legutóbbi október 23-a kellene hogy megtanítson végre mindenkit - politikáló ember, ha közjogi méltóság is, demokráciában el kell hogy viselje a fütyögést. **Göncz Árpáddal** leginkább a csalódott ötvenhatos forradalmároknak akadhatott gondjuk a Kossuth téren. Tény, hogy a szabadságharc egykori résztvevőivel, a kádári megtorlások túlélőivel - a forradalmároknak otthont adó lakótelep létesítésén túl - nem sokat törődött az új rendszer. Miközben az egyre romló életkörülmények között sokszor alacsony nyugdíjuktól voltak kénytelen megélni, számos egykori kommunista vezető, köztük a megtorlásért és egyéb bűnökért is felelős személyek háborítatlanul éltek békés öregkorukat. (Hogy a korábbi forradalmárok elkeseredettségükben elutasították a szárnyait bontogató tőkés világot, abban többek között ezért sem látok semmi kivétlenséget, ellentétben a szerzővel. Nem lepődöm meg különösebben azon sem, hogy a romantikus harmadikutas **Pongrácz Gergely** és a munkástanácsok szemében vonzóbb lehetőségnek tűnt, mint a különösen durva, sokakat megnyomorító, nem mellesleg a törvénytelen vagyonszerzésre kitűnően alkalmas vadkapitalista átmenet.)

Eörsi László egyébként érezhetően ellenszenvez az 1990 utáni igazságtételi törekvésekkel. Pedig az azóta eltelt időszak megmutatta, hogy talán egyszerűbb lett volna már akkor átvergődnünk a múlttal való szembenézéssel ezen a fázisán. A kilencvenes évek elején ugyan könnyen kijárt a szélsőséges jelző a számonkérést követelőknek, ám ha elfogadjuk, hogy 1956-ban háború volt Magyarországon - a szovjet beavatkozás ezt támasztja alá -, akkor ezek a bűnök hazánk által is elismert nemzetközi egyezmények következtében nem évülnek el. Tény az is, hogy a felelősségre vonás folyamata 1994 után

Még nem vást el

néhány sortűzper jogerős befejezése után megrekedt. Mint **Eörsi** írja, „az MSZP - voltaképpen teljes kormányzása idején - igyekezett a múltat békésen lezárni, ahelyett hogy akár a legcsekélyebb mértékben is szembenézett volna vele. A gesztusai is mind erre utaltak.” Például, említi **Eörsi**, **Horn Gyula** együtt koszorúzott **Nagy Erzsébet**tel. A „békés lezárás” gesztusainak emlégetésekor persze nem feledkezhetünk meg arról sem, amiről a szerző hallgat, hogy az 1956-1957-es sortűzek kivizsgálására 1993-ban létrejött Történelmi Tényfeltáró Bizottságot a karhatalomista múltja miatt a miniszterelnökségre morálisan alkalmatlan **Horn Gyula** egyik napról a másikra megszüntette; a csoport így csupán nem hivatalosan folytathatta a munkát. Hamarosan felpuhították azt az 1991-es törvényt is, amely szerint „nem részesülhet politikai indokú kedvezményben, illetve jutásban az, aki az 1956-os forradalom elleni fegyveres alakulatban önkéntes szolgálatot vállalt”.

Nem erősíti a szöveg tudományosságát a helyenkénti pongyola megfogalmazás (leglátványosabb példája: „a bíróság mindhármukat kivégezte”), illetve a teljesen felesleges személyeskedés, amelyet legalább a kötet megszerkesztésekor érdemes lett volna kiiktatni. Ennek jegyében **Tulipán Éva** a Köztársaság téri ostromról írt tanulmányában a jobboldali-szélsőjobboldali felfogás jegyében a nemzetidegen ellenség keresését folytatja, M. Kiss Sándor pedig nemes egyszerűséggel becstelenséggel megáll-

Göncz Árpád 1992-es kifütyülését szélsőjobboldali demonstrációnak nevezni erős egyoldalúság.

pításokat tevő „karrierlovag”. Elfogadhatatlan a céltalos megállapítás, hogy a szovjet emlekmű aranycsillagjának 2006-os Dunába hajítása „szimbolikus jelentést” hordoz. A vészorkaszak áldozatait a kommunistaellenességgel ösztömosni mindenfajta bizonyíték nélkül manapság is nagyon veszélyes, felelőtlen játék. Önmagáért beszél a szintén a 2006-os megmozdulásokról szóló kitétel: „Igazi, hosszú távú sikert azonban az ötvenedik évfordulón lezajlott zavarásokkal, agresszív fellépéssel értek el a radikálisok. [...] Az ellenük jogszzerűen fellépő, bár aránytalan erőket bevető és sérüléseket okozó rendőrség kapcsán a jobboldal és a szélsőjobb hamis vádak terjesztett és folyamatosan súlykolt a médián keresztül.”

A tanulmány olvasása közben végig az az érzésünk, hogy megrekedtünk a kilencvenes években, a kor publicisztikáiból tallózunk éppen. Ez pedig komoly hiba. Végére is nagyjából negyedszázad telt el azóta; nem állítom, hogy ez rengeteg idő, de ahhoz elegendő, hogy egy történész ne a korabeli vezércikkek és glosszák érveit ismételtesse, hanem történelmi távlatból tekintsen az eseményekre. Ehhez persze nem korabeli cikkekké, üres politikusi szónoklatokkal, szerencsétlen, volt forradalmároktól elhangzó megnyilvánulásokkal, illetve fantomokkal kellene vitatkozni, például a ma már elérhetetlen, névtelenségbe burkolózó, feltehetően igen marginális hatást kiváltó publicistával, hanem az **Eörsi Lászlótól** eltérő felfogást képviselő ötvenhatos történelmi műhelyekkel. Az persze nyilván nehezebb feladat.

A szovjet címer leverése 2006 szeptemberében. Szimbolikus jelentések